

Jan Szarek, Jerzy Bryndza

Osiek – czołowy polski ośrodek hodowli zarodowej

Bogate tradycje i osiągnięcia hodowlane, zwłaszcza w hodowli bydła

Historia pracy kilkudziesięciu pokoleń kolejnych właścicieli ziemskich gospodarujących na urodzajnych glebach Osieka liczy ponad osiem wieków. Z zachowanych dokumentów wynika, że już za czasów panowania Bolesława Wstydliwego książę oświęcimski Władysław włodarzył w Osieku (dokument z 17 VIII 1278 r.). W 1317 r. nadał on przywilej sołtysostwa swojemu słudze. Następnie książę Janusz Oświęcimski sprzedał w 1457 r. Księstwo Oświęcimskie królowi Kazimierzowi IV. Kiedy Zygmunt Porębski przejął Osiek na własność, przekształcił go w twierdzę obronną. W 1653 r. dwór otoczono wałami obronnymi i głębokim rowem zasilanym wodą z rzeki Osieczki. Zachował się dokument, z którego wynika, że w 1776 roku ludność Osieka liczyła około 1000 osób należących do 194 rodzin. W tym czasie gospodarstwo dworskie posiadało 38 stawów rybnych, browar, gorzelnia i 5 młynów. Do dworu należały też 4 karczmy. Całym majątkiem władała Waleria z Szembeków, kasztelanowa braćawska. Jej i Piotra Branickiego synem był Franciszek Ksawery Branicki, hetman polny koronny, późniejszy marszałek konfederacji targowickiej, pan na Białej Cerkwi i na Osieku. Pod koniec XVIII wieku Osiek przejęli baronowie austriaccy, którzy w okresie 100 lat doprowadzili go do ruiny.

Z dniem 1 marca 1885 r. właścicielem majątku został Oskar Rudziński, który przywrócił wysoki poziom gospodarowania i doprowadził Osiek do rozkwitu. Posiadał on wykształcenie rolnicze i był znakomitym fachowcem, dzięki czemu osiągnął niezwykle wysoki stopień gospodarowania. Jako pierwszy rolnik w Małopolsce przeprowadził w tym celu meliorację, dzięki czemu mógł stosować intensywne nawożenie i uprawę mechaniczną, co skutkowało wysokimi plonami. To z kolei stworzyło warunki

do wprowadzenia nowoczesnej technologii w produkcji zwierzęcej. Na gruntach o unormowanych stosunkach wodnych założył sztuczne pastwiska dla bydła. O jego sukcesie hodowlanym zadecydowało systematyczne doskonalenie bydła na drodze importu czołowych buhajów z Holandii. Obora w Osieku stała się wkrótce czołową w Polsce.

Jeszcze większe osiągnięcia o zasięgu światowym Oskar Rudziński uzyskał w hodowli ryb. Wyhodował słynny szczep karpia osieckiego, którego karmił ziarnem łubinu i zbóż. Dla narybku produkował sztuczny plankton w wykopanych w tym celu dołach, które silnie nawożono. Efektem tych działań były rekordowe przyrosty wagowe masy ciała karpia skutkujące siedmiokrotnym wzrostem wydajności stawów do poziomu 400 kg z ha, a był to wówczas rekord światowy. Równoległe z produkcją roślinną i zwierzęcą Oskar Rudziński rozwijał w Osieku produkcję przemysłową. Wybudował cegielnię produkującą cegły i dachówki, młyn, tartak oraz fabrykę wódek i likierów. Wyprodukowaną cegłę i dachówki wykorzystał m.in. do budowy 30 obiektów w gospodarstwie osieckim.

W okresie międzywojennym gospodarstwem zarządzali synowie Oskara. Nadal utrzymywali wysokie tempo rozwoju produkcji rolniczej, hodowlanej i przemysłowej. Dobrą sławą cieszyła się zwłaszcza gospodarka rybna rozwijana przez Edwarda Rudzińskiego. Prowadzona selekcja stabilizująca utrzymała walory czystej linii szczepu karpia osieckiego. Marianowi Rudzińskiemu Osiek zawdzięczał natomiast wysoki poziom hodowli bydła.

Osiek odwiedzali znakomici goście, m.in. ówczesny brygadier Józef Piłsudski (w 1915 r.), generał Józef Haller (w 1919 r.), Kardynał Adam Stefan Sapiecha (w 1929 r.). Stałym gościem w Osieku był malarz Julian Fałat.

Rudzińscy prowadzili hodowlę bydła

i karpia do wybuchu II wojny światowej. Po jej zakończeniu Osiek przejęła Polska Akademia Umiejętności w Krakowie. Po ustaniu działań wojennych początkowo ograniczono się do odtworzenia zniszczonej hodowli bydła. Musiano zebrać dostateczną liczbę krów, aby gospodarstwo mogło funkcjonować. W tym celu PAU w Krakowie nabyła kilkadziesiąt krów z terenu województwa krakowskiego i sąsiednich województw, a także z obór okolicznych rolników. Hodowla okresu powojennego oparta była o prądy krwi szwedzkiej (Polska otrzymywała w ramach pomocy UNRRA – krowy i buhaje ncb ze Szwecji). W latach 1945–1947 do Osieka sprowadzono 40 krów i jednego buhaja ze Szwecji. W tym okresie w oborze osieckiej do krycia krów użytkowano 3 buhaje: Salermo, jego syna Amanta i jego wnuka Satrapę. Jak widać, była to typowa tzw. grupa krewniacza buhajów i konsolidowanie obory na drodze hodowli na linię. Z wyżej wymienionych trzech reproduktorów na uwagę zasługuje Salermo, użytkowany przez 6 lat, który pozostawił liczne potomstwo o wysokiej wydajności.

14 lutego 1953 roku powstał Centralny Zarząd Hodowli Zarodowej w Warszawie, który przejął Osiek. Nastąpiło wtedy połączenie Zespołu Hodowli Zarodowej Łęki i Zespołu Hodowli Zarodowej Andrychów. W efekcie powstał Zespół Hodowli Zarodowej w Osieku. Przeprowadzono szereg zmian mających na celu poprawę stanu hodowli. Zmieniono założenia pracy hodowlanej. W oborach bydła ncb (Osiek, Łęki, Nidek, Czajki, Głębowice) w miejsce linii szwedzkiej wprowadzono linię holenderską. Następnie zlikwidowano oborę w Łękach w celu powiększenia obory w Osieku. Buhaj Hermes, reprezentujący linię holenderską, został zakupiony wraz z grupą krów u H. Szczeniowskiej w Kobylanach. Był to pierwszy buhaj, który wniósł do hodowli osieckiej wiele zalet, m.in. poprawił procent tłuszczu, utrzymał na wysokim poziomie wydajność mleka i dał potomstwo o prawidłowej budowie oraz dobrym umięśnieniu.

W oborach Wieprz, Kalwaria i Andrychów hodowano bydło rasy polskiej czerwonej. W miejsce krów rasy pc w oborach Wieprz i Andrychów wprowadzono krowy rasy dc importowane z Danii. Ponieważ środowisko, a głównie baza paszowa, nie były na tyle przygotowane, by sprostać wymaganiom zwierząt

importowanych, przedsięwzięcie to skończyło się niepowodzeniem. Skutkiem tego oborę w Andrychowie zlikwidowano, a w Wieprzu w miejsce dunów wprowadzono krowy rasy nczb zakupione z gospodarstw hodowli zarodowej na Opolszczyźnie. Znakomicie zaaklimatyzowały się w warunkach Wieprza i dotąd produkują mleko na bardzo wysokim poziomie. W 1958 r. ZHZ w Osieku przemianowano na Państwowy Ośrodek Hodowli Zarodowej (POHZ). Pierwszym jego dyrektorem był inż. Stanisław Zegartowski. Jego zastępcą i równocześnie głównym hodowcą był inż. Władysław Gargas, który w 1964 r. objął funkcję dyrektora i pełnił ją do momentu przejścia na zasłużoną emeryturę w 1990 r. W tym czasie głównym hodowcą był inż. Jerzy Bucki. Do POHZ w Osieku przyjęto na staż po studiach w WSR w Krakowie (1972 r.) mgr inż. Tadeusza Krzemienia, który wykazał się wybitnymi zdolnościami organizacyjnymi i kierowniczymi, toteż wkrótce objął funkcję kierownika w gospodarstwie w Wieprzu, następnie wicedyrektora, a później dyrektora POHZ w Osieku. W 1992 r. Ośrodek przejęto do zasobów rolnych Skarbu Państwa.

Ośrodek Hodowli Zarodowej Spółkę z o.o. utworzono 4 maja 1995 r. Stanowisko prezesa zarządu – dyrektora spółki objął mgr inż. Tadeusz Krzemień, znakomity rolnik i równie dobry menadżer, który do dziś pełni tę trudną, a zarazem odpowiedzialną funkcję. W skład POHZ wchodziły gospodarstwa: Osiek z folwarkami Karolina i Włosień, Łęki, Dwory, Nidek, Głębowice, Czajki, Kalwaria, Raba Wyżna, Poręba Żegoty, Wieprz Twierdza oraz Wieprz Radziechowy z folwarkiem Nowy Dwór. Prowadzona wówczas działalność obejmowała: hodowlę bydła ras: ncb, nczb i dc, produkcję rybacką, chów i hodowlę trzody chlewnej, w tym centrum genetyczne ras pbz i Duroc, produkcję towarową drobiu, w tym niosek i brojlerów kurzych, produkcję wylęgowych jaj kaczych, odchów w centralnej wychowalni buhajów i sprzedaż buhajków hodowlanych oraz chów nutrii. Działalność obejmowała także produkcję spirytusu surowego w trzech gorzelniach i prowadzenie ośrodka wczasowego w Rabie Wyżnej. Przeprowadzono restrukturyzację byłego POHZ i na części jej mienia utworzono Spółkę z o.o. składającą się aktualnie z trzech gospodarstw: Nidek

z folwarkami Głębowice i Czajki, Osiek oraz Wieprz Radziechowy z folwarkiem Nowy Dwór. Powierzchnia użytków rolnych wynosi 1222 ha, w tym: grunty orne – 1062 ha, łąki – 77 ha, pastwiska – 77 ha oraz stawy rybne o powierzchni – 291 ha (stan na 31.12.2008 r.).

Hodowla bydła

Podstawowym kierunkiem działalności Spółki jest hodowla bydła mlecznego rasy polskiej holsztyńsko-fryzyjskiej (phf) odmian ncb i nczb o orientacyjnej liczbie 1550 sztuk, w tym 700 krów. Bydło rasy phf odmiany czarno-białej stało się w Osieku rasą dominującą i ulegało w tym czasie podobnym zmianom jak w całej Polsce. W 1965 r. w celu przyspieszenia postępu hodowlanego w zakresie kompleksu cech użytkowości mlecznej zakupiono w Holandii 70 cielnych jałowic hodowlanych w typie użytkowym kombinowanym – mięsno-mlecznym, w tym okresie preferowanym w Polsce. Jałowice doskonale zaadaptowały się w Osieku i po wycieleniu zadziwiały wysoką wydajnością mleka

o stosunkowo dużej zawartości suchej masy. Jednak z uwagi na typ budowy „compact”, połączony z małym kalibrem ciała, takie krowy nie nadawały się do warunków wielkotowarowej produkcji mleka, a zwłaszcza do chowu fermowego. Z tego m.in. powodu pod koniec lat 70. rozpoczęto doskonalenie rasy ncb na drodze krzyżowania wypierającego bydłem rasy hf importowanym z USA, Kanady i Holandii. Użycie hf jako komponentu do krzyżowania miało dostarczyć tzw. „krowy przemysłowej”, czyli w typie użytkowości jednostronnie mlecznej.

Krowy mieszańce charakteryzowały się dużym kalibrem ciała, wysoką wydajnością mleka, znacząco poprawionymi cechami technologicznymi doju, ale obniżoną procentową zawartością tłuszczu i pogorszonym znacząco umięśnieniem w stosunku do czysto rasowych krów ncb. W następnych latach krowy selekcjonowano na prawidłową budowę wymion, mocne kończyny, twarde racice, dobre umięśnienie, a zwłaszcza na procentową zawartość białka i tłuszczu w mleku.

Tabela 1. Wydajność stada krów w latach 1990–2008

Rok	Średnia liczba krów	Wydajność			Zawartość	
		mleka (kg)	tłuszczu (kg)	białka (kg)	tłuszczu (%)	białka (%)
1990	957,4	4731	186	153	3,94	3,23
1991	857,7	4867	199	159	4,08	3,27
1992	710,4	4992	201	160	4,02	3,20
1993	579,2	5156	212	168	4,04	3,20
1994	555,2	5696	225	187	3,95	3,29
1995	559,2	6277	248	205	3,95	3,26
1996	558,3	6608	265	216	4,01	3,27
1997	571,7	7071	280	231	3,96	3,27
1998	559,0	7464	295	251	3,95	3,36
1999	562,5	7914	315	268	3,98	3,39
2000	582,4	7963	322	268	4,04	3,36
2001	551,8	8114	330	271	4,07	3,34
2002	543,8	7922	333	265	4,20	3,35
2003	555,4	8058	338	272	4,19	3,37
2004	587,1	8046	341	277	4,24	3,44
2005	666,9	7942	333	267	4,20	3,37
2006	705,6	8541	352	287	4,13	3,37
2007	697,9	9026	388	305	4,30	3,38
2008	706,2	9408	397	314	4,22	3,34

W celu dalszego przyspieszenia poprawy wartości hodowlanej stada osieckiego i całkowitej likwidacji występującej w nim białaczki, w roku 1992 zaimportowano z Niemiec 100

cielnych jałowic hodowlanych z dużym dolewem krwi rasy hf. Kierownictwo Spółki, aby zapewnić pełne zasiedlenie zmodernizowanych obór w GHZ Nidek zakupiło w 2003 r. kolejne

72 jałówki cielne, a rok później 72 jałowice z Holandii (w sumie zakupiono 144 jałowice). Obecnie dolew krwi rasy hf do bydła czarno-białego w OHZ Osiek szacowany jest na ponad 90%.

Drugą rasą hodowaną przez Spółkę jest rasa nczb, ale jest ona mniej liczna i występuje w GHZ Wieprz. Początkowo była ona hodowana w typie użytkowym kombinowanym – mięsno-mlecznym, zgodnie z obowiązującą w tym czasie w Polsce polityką hodowlaną. W latach osiemdziesiątych w POHZ Osiek, podobnie jak w całym kraju, rozpoczęto przekształcanie tej rasy w jednostronnie użytkowy typ mleczny, ale z pewnym opóźnieniem w stosunku do bydła rasy ncb. W Osieku do osiągnięcia tego celu użyto buhajów rasy red hf pochodzących z USA, Kanady, Holandii i Niemiec. Obecnie dolew krwi rasy red hf szacuje się na około 70%. Ten kierunek doskonalenia stosowany był do czasu wystąpienia trudności w zakupie nasienia od odpowiednio wartościowych buhajów czerwono-białych. Okazało się również, że pierwiastki po buhajach czarno-białych dają średnio o tysiąc kg mleka więcej od ich rówieśnic po buhajach czerwono-białych. Ponadto stwierdzono, że bydło czerwono-białe traktowane jest na świecie jako subpopulacja bydła fryzyjskiego i wpisywane jest do tej samej księgi co rasa czarno-biała. Mając na uwadze wyżej wymienione przesłanki, kierownictwo Spółki podjęło decyzję o krzyżowaniu wypierającym odmiany czerwono-białej odmianą czarno-białą rasy phf. Obecnie stopień zaawansowania tej krzyżówki można ocenić na 85%. Celem pracy hodowlanej w obu odmianach phf jest uzyskanie postępu hodowlanego w zakresie kompleksu cech użytkowości mlecznej, ale też typu i budowy ciała oraz cech funkcjonalnych. W tym celu opracowano plan kojarzeń dla stada krów (Bryndza, 2007; Bryła, 2003). Poprzedzono go inwentaryzacją stada, ustaleniem rodzin i linii, które scharakteryzowano w zakresie cech przyjętych do doskonalenia, decydujących o opłacalności produkcji mleka. Zaliczono do nich: wydajność mleka, białka i tłuszczu w kg oraz ich procentową zawartość, a także cechy typu i budowy, ze szczególnym wyróżnieniem budowy wymienia i kończyn. Doskonaleniu podlegają też cechy funkcjonalne, m.in. łatwość wycieleń, długowieczność, zawartość komórek somatycznych w mleku, szybkość oddawania mleka, odporność na mastitis.

W selekcji i doborze buhajów zwraca się obecnie większą uwagę na poprawę zawartości białka w mleku.

Wpływ tych cech na poprawę opłacalności produkcji jest tym większy, im wyższy jest poziom wydajności stada krów. Praca hodowlana w Spółce jest ukierunkowana na uzyskanie krowy wybitnie wydajnej, o dobrym zdrowiu, zadowolającej płodności, wytrzymałej i odpornej na warunki środowiskowe oraz chów wolnostanowiskowy, a zwłaszcza przystosowanej do doju w hali udojowej. Krowy o takich cechach już prawie uzyskano dzięki prawidłowemu doborowi buhajów do kojarzeń. Uzyskanie zwierząt o takich cechach wymagało jednak od głównego hodowcy Spółki stworzenia odpowiedniego środowiska hodowlanego, m.in. przygotowania obfitej bazy paszowej, zapewnienia prawidłowego żywienia, stworzenia jeszcze lepszych warunków zoohigienicznych, podniesienia poziomu profilaktyki weterynaryjnej, utrzymania właściwego stanu technicznego urządzeń, a zwłaszcza aparatów udojowych, systematycznej troski o utrzymanie na wysokim poziomie higieny doju oraz wykorzystania techniki komputerowej do zarządzania stadem.

Hodowla jest prowadzona w Spółce na wysokim poziomie, o czym świadczą dane zawarte w tabelach 1 i 2 oraz przynależność do ściślej krajowej czołówki obór hodowli zarodowej (poprzednio było to miejsce w pierwszej dziesiątce, a w roku 2007 miejsce 17.) (ANR, „Informacja o stanie...”, 2008). Z danych podanych w tabeli 1 wynika, że średnia, wysoka liczba krów w roku 1990 (957,4) stopniowo ulegała, obniżeniu aż do roku 2003 (555,4), a następnie zaczęła rosnąć, aby w 2008 roku osiągnąć liczbę 706. Sprzedaż mleka przez Spółkę w latach 1999–2008 wzrosła o 2 155 000 kg i to w klasie ekstra.

Osiągnięcia hodowlane i produkcyjne Spółki w hodowli bydła

W ostatnim osiemnastoleciu Spółka znacząco poprawiła wszystkie cechy objęte kontrolą użytkowości mlecznej krów (tab. 1 i 2). Średnia wydajność mleka od krowy wzrosła aż o 4677 kg, tłuszczu aż o 211 kg, białka o 161 kg oraz tłuszczu i białka o 0,28 i 0,11%. Osiągnięcia te są tym cenniejsze, że w ostatnich latach warunki nie sprzyjały wzrostowi użytkowości mlecznej krów.

Tabela 2. Wydajność poszczególnych obór w latach 1995–2008

Rok	GHZ OSIEK		GHZ NIDEK			GHZ WIEPRZ	
	rasa ncb		rasa ncb/phf-cb	rasa hf	rasa ncb/phf-cb x czb		
1995	5811 – 244 – 4,20%	198 – 3,40%	5717 – 226 – 3,95%	183 – 3,20%	7653 – 297 – 3,88%	246 – 3,82%	210 – 3,26%
1996	6578 – 281 – 4,28%	218 – 3,31%	6462 – 252 – 3,91%	211 – 3,27%	7182 – 287 – 3,99%	248 – 3,87%	207 – 3,23%
1997	7261 – 306 – 4,21%	236 – 3,25%	7003 – 268 – 3,83%	230 – 3,28%	7449 – 277 – 3,71%	264 – 3,95%	214 – 3,21%
1998	7434 – 306 – 4,12%	246 – 3,31%	7701 – 287 – 3,72%	257 – 3,34%	8058 – 308 – 3,82%	281 – 4,06%	235 – 3,39%
1999	7967 – 333 – 4,18%	270 – 3,39%	8532 – 316 – 3,70%	286 – 3,35%	8389 – 318 – 3,79%	296 – 4,12%	246 – 3,42%
2000	8215 – 344 – 4,18%	277 – 3,37%	8464 – 321 – 3,79%	284 – 3,36%	8555 – 327 – 3,82%	298 – 4,23%	238 – 3,38%
2001	8427 – 337 – 4,00%	281 – 3,33%	8324 – 332 – 3,99%	277 – 3,33%	8478 – 342 – 4,03%	311 – 4,21%	252 – 3,40%
2002	8002 – 328 – 4,11%	270 – 3,38%	8406 – 333 – 3,97%	277 – 3,30%	8673 – 350 – 4,03%	324 – 4,63%	240 – 3,42%
2003	7994 – 333 – 4,17%	273 – 3,41%	8323 – 334 – 4,01%	277 – 3,32%	9039 – 362 – 4,02%	331 – 4,51%	250 – 3,40%
2004			8259 – 342 – 4,14%	282 – 3,40%		334 – 4,46%	261 – 3,48%
2005			8311 – 340 – 4,09%	278 – 3,34%		320 – 4,40%	247 – 3,40%
2006			8747 – 351 – 4,01%	291 – 3,33%		354 – 4,33%	277 – 3,39%
2007			9142 – 381 – 4,17%	305 – 3,34%		400 – 4,53%	302 – 3,42%
2008			9540 – 393 – 4,12%	319 – 3,34%		402 – 4,37%	305 – 3,32%

Tabela 3. Sprzedaż mleka (mln kg) w latach 1999–2008

Rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ogólna ilość sprzedanego mleka	3 748 682	3 755 183	3 759 707	3 556 389	3 750 053	4 057 132	4 560 982	5 149 000	5 543 000	5 803 004
w tym: w klasie ekstra	3 748 682 100%	3 719 026 99%	3 574 809 95%	3 517 119 99%	3 750 053 100%	4 057 132 100%	4 560 982 100%	5 149 000 100%	5 543 000 100%	5 903 005 100%

Tabela 4. Produkcja karpia handlowego (t) w latach 1995–2008

Rok	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Produkcja	268	205	196	158	200	271	250	149	125	130	65	93	100	88

Tabela 5. Zbiory plonów/dt/h/uzyskane w OHZ OSIEK w latach 1995–2008

Wyszczególnienie	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Cztery zboża	47,3	41,3	38,8	48,1	48,1	53,6	43,8	46,3	51,7	62,9	54,9	55,3	58,2	67,4
Kukurydza na ziarno	-	-	55	55	-	58,5	-	-	60,0	65,0	80,0	79,4	70,0	90,0
Rzepak ozimy	-	-	25,8	29,6	33,3	36,1	21,5	26,3	25,8	46,4	37,0	37,0	38,1	36,4
Kukurydza na zielonkę	450	460	470	480	510	510	530	510	480	420	460	450	480	480

Tabela 6. Zużycie (kg) nawozów mineralnych NPK w czystym składniku na 1 UR

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
193	259	244	233	260	291	295	282	324	340	344	374	315		

Tabela 7. Obsada na 100 ha UR oraz produkcja mleka na 1 ha UR

Rok	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Bydło – sztuki fizyczne/100 ha UR	113	116	118	111	115	116	109	108	114	106	122	125	129	126
w tym krowy	45	45	45	43	45	44	42	45	45	47	58	54	57	58
Produkcja mleka na 1 ha UR	2519	2707	2954	2981	3218	3221	3232	3143	3313	3429	3842	4327	4685	5083

Tabela 8. Wyniki finansowe w latach 1995–2008

Rok	Zysk (zł)
1995	208 674,41
1996	163 108,07
1997	155 611,56
1998	251 325,93
1999	84 437,00
2000	212 096,27
2001	146 747,68
2002	117 526,03
2003	143 974,64
2004	862 422,61
2005	1 539 291,77
2006	783 773,66
2007	2 059 255,34
2008	1 256 914,34

Tabela 9. Wydajność dzienna mleka (kg) w momencie zasuszenia w latach 1997–2001

Rok	GHZ OSIEK	GHZ NIDEK	GHZ WIEPRZ	OHZ
1997	5,9	6,0	6,5	6,1
1998	7,4	7,4	7,5	7,4
1999	8,8	10,4	9,3	9,6
2000	11,7	11,6	12,2	11,8
2001	13,7	13,2	13,4	13,4

W oborach Nidek i Wieprz prowadzone były prace modernizacyjne bez zaprzestania produkcji, co było związane z przerzutami krów między gospodarstwami Osiek i Nidek. Dane zawarte w tabeli 9 obrazują, jak systematycznie była prowadzona w Spółce praca hodowlana nad doskonaleniem wydajności mleka. Podano w niej wydajność dzienną mleka (kg) w momencie zasuszenia krów w okresie 1997–2001 z uwzględnieniem gospodarstwa. Dla Spółki wydajność ta wzrosła aż o 7,3 kg w ciągu czterech lat.

OHZ Osiek trzykrotnie uczestniczył w Krajowych Wystawach Zwierząt Hodowlanych zdobywając 10 złotych i jeden srebrny medal dla krów i jałowic. Oprócz tego, wielokrotnie brał udział w wystawach regionalnych, na których krowy i jałowice zdobyły wiele tytułów czempiona oraz I, II i III lokat. OHZ Osiek dostarczył wiele buhajów hodowlanych do SHiUZ w Polsce. Największym osiągnięciem hodowlanym był buhaj Zaner, lider rankingu

oceny wartości hodowlanej dla odmiany czarno-białej w roku 2003, w drugim turnusie. Był to buhaj, który uzyskał najwyższą ocenę spośród 43 synów amerykańskiego buhaja Zebo w wyliczeniu krajowej. W ocenie Interbull buhaj zdobył 39. pozycję, co jest osiągnięciem ogromnym, gdyż dotąd polskie buhaje zajmowały pozycje poza trzema setkami.

Spółka prowadzi bardzo intensywną produkcję bydłą, co potwierdzają dane zawarte w tabeli 7. Świadczy o tym bardzo wysoka obsada bydła na 100 ha użytków rolnych, a zwłaszcza ponad dwukrotnie większa obsada krów w stosunku do średniej krajowej.

Inwestycje w OHZ Osiek

W 2001 r. Spółka rozpoczęła realizację programu inwestycyjnego dla strategicznych ośrodków hodowli zarodowej. W pierwszym etapie zmodernizowano istniejące obory na fermie krów w Nidku, co pozwoliło uzyskać trzy obory wolnostanowiskowe liczące razem 470 stanowisk, porodówkę, cielętnik, halę udojową 2 x 12 typu „bok w bok”, wyposażoną w aparaturę firmy De Laval oraz mleczarnię ze zbiornikiem na mleko o pojemności 15 500 l z instalacją do odzysku ciepła. Halę udojową wyposażono w system zarządzania stadem „Alpro” wraz z pomiarem ruchliwości (aktywności) zwierząt, w celu wykrywania rui u krów. Rok wcześniej wybudowano nową płytę obornikową o powierzchni 2033 m², z dwoma zbiornikami na gnojówkę o łącznej pojemności 1062 m³ oraz zbiornikami na wody gnojowe. Obory w Nidku zasiedlono krowami z obory osieckiej i 72 jałowicami cielnymi importowanymi z Holandii. Opróżnioną oborę w Osieku przeznaczono na opasarnię buhajów rzeźnych.

Drugi etap inwestycji dotyczył modernizacji obory w Wieprzu k. Żywca w latach 2003–2004. Podobnie jak w Nidku, modernizacja polegała głównie na wprowadzeniu systemu chowu wolnostanowiskowego, w połączeniu z wprowadzeniem wozu paszowego do karmienia krów w systemie tzw. TMR. Inwestycja ta objęła modernizację dwóch obór na w sumie 226 stanowisk wraz z zewnętrznymi zadaszonymi stołami paszowymi i płytą obornikową o powierzchni 1000 m² oraz zbiornikiem na wody gnojowe. Inwestycję rozpoczęto od zakupienia w 2001 roku w firmie „Westfalia” wyposażenia do hali

udojowej typu „rybia ość” (2 x 7 stanowisk) oraz wybudowania hali udojowej wraz z poczekalnią. Zakupiono zbiornik na mleko o pojemności 9700 l z urządzeniem do odzysku ciepła z dojonego mleka.

W biznes planie dla Spółki na lata 2004–2008 przyjęto docelowy wzrost pogłowia bydła do 1600 sztuk, w tym 690 krów. Wzrost wydajności mleka planowano do poziomu 8500 kg. Wskaźniki te nie tylko osiągnięto, ale nawet je przekroczone. Ogromnym osiągnięciem Spółki było zmodernizowanie obór w Nidku i Wieprzu przy finansowym wsparciu ze strony Agencji Nieruchomości Rolnych. Średni koszt modernizacji jednego stanowiska wyniósł 6461 zł, co świadczy najlepiej o kompetencjach kadry inżynierskiej Spółki. Warto też podać, że 100% produkowanego mleka uzyskuje klasę ekstra, a ceny osiągane za nie są najwyższe w regionie. Ten fakt gwarantuje amortyzację nakładów poniesionych na modernizację. Spółka systematycznie inwestuje w nowy sprzęt i maszyny, jak np. w ciężkie ciągniki, agregaty uprawowo-siewne, kombajny zbożowe, wozy paszowe i siewczarnie do zbioru kukurydzy. Pomimo tego park maszynowy powinien być nadal uzupełniany, bo nadal brakuje nowoczesnych ciągników, przyczep technologicznych, uniwersalnych ładowarek i nowoczesnych maszyn do konserwacji pasz objętościowych. Wymusza to nowoczesna technologia produkcji zwierzęcej i roślinnej, która wymaga ciągłej modernizacji. Sytuacja ta spowodowana jest brakiem funduszy inwestycyjnych i aby ją zmienić, Spółka wykorzystuje środki unijne na zakup nowych maszyn.

Osiągnięcia finansowe Spółki

Od początku istnienia Spółka zawsze osiągała dodatnie wyniki finansowe, co widać z danych podanych w tabeli 8. Szczególnie trudne były lata 1997 i 2001 z powodu katastrofalnych powodzi, które zniszczyły część upraw i przerwały groble stawowe w obiekcie Gierałtowiec. Spowodowało to straty materiału obsadowego i odbiło się na wynikach finansowych Spółki. Ostatnie lata natomiast (zwłaszcza rok 2007) były bardzo korzystne pod względem uzyskanego wyniku finansowego.

Charakterystyka Spółki

Spółka prowadzi specjalistyczną pro-

dukcję równocześnie w kilku dziedzinach rolnictwa, oferując: krowy i jałowice hodowlane rasy phf odmian czarno- i czerwono-białych, mleko, karpia obsadowego, ryby handlowe (karp, szczupak, amur, lin), żywiec wołowy, pszenicę konsumpcyjną, rzepak, usługi dla okolicznych przedsiębiorstw rolniczych. Pierwszoplanowa pozycja to mleko, dzięki sprzedaży którego Spółka zapewnia sobie stabilizację ekonomiczną i poprawia konkurencyjność na rynku (tab. 3). Dzięki położeniu w pobliżu dużych aglomeracji miejskich wyżej wymienione produkty mają ułatwiony zbyt, zwłaszcza mleko, wołowina i ryby.

Ujemną stroną jest niekorzystny rozłóg pól i odległości między gospodarstwami. Zwiększa to koszty produkcji z powodu większego zużycia paliwa i jałowych przebiegów maszyn. Małe kompleksy pól znacznie od siebie oddalonych wymagają większych nakładów pracy ludzi i maszyn. Zalety to stosunkowo dobre gleby i korzystna ilość opadów atmosferycznych, dzięki czemu można osiągnąć wysokie wydajności zielonej masy z użytków zielonych i wysokie plony z gruntów ornych. To z kolei umożliwia wysoką obsadę bydła i stosunkowo tanią produkcję mleka.

Produkcja rybacka

Chów i hodowla karpia w Osieku ma bogate tradycje. Początki stawiarstwa sięgają XII-XIII wieku. Wtedy, w dorzeczu górnej Wisły powstały – jedne z najstarszych w Polsce – gospodarstwa rybackie, tzw. skupisko oświęcimsko-zatorskie (Osiek, Tomice, Jawiszowice, Zator, Gołysz, Landek). W drugiej połowie XIX wieku karp polski był eksportowany do krajów ościennych, a nawet do Stanów Zjednoczonych (w 1880 r.). W zaborze austriackim powstała rasa karpia szybko rosnących, o dużej łusce rozrzuconej rzadko na całość powierzchni ciała. Ta nowa rasa, zwana galicyjską, została wyhodowana w stawach Kaniowa i Osieka. Jej zalety znane były w całej Europie.

Na specjalne podkreślenie zasługuje rola i wkład poprzednich właścicieli Osieka, szczególnie Oskara Rudzińskiego, w rozwój gospodarki stawowej i wyhodowanie słynnego szczepu karpia osieckiego (galicyjskiego), już w drugim roku posiadania Osieka (pod koniec XIX wieku). Rudziński sprowadził kilka słynnych

karpki czeskich, które ówczesnie uchodziły za najlepsze i skojarzył je z tarlakami sąsiada, Rudolfa Gascha z Kaniowa, znanego hodowcy śląskiego. Krzyżówka ta dała bardzo dobre wyniki, dzięki którym uzyskano szczep karpia szybko rosnącego. W krótkim czasie uznano karpia osieckiego za najlepszą rasę w kraju, co później potwierdziła organizowana we Lwowie w 1912 r. wystawa, gdzie osiągnął on najwyższą ocenę. Rudziński jako pierwszy wprowadził do praktyki rybackiej żywienie karpki ziarnem łubinu i zbóż. Jego osiągnięcia hodowlane i produkcyjne spowodowały zainteresowanie Osiekami w całej Europie. W okresie międzywojennym majątkiem Osiek zarządzali synowie Oskara Rudzińskiego. Edward Rudziński kontynuował dzieło rozpoczęte przez ojca. Na drodze selekcji uzyskał szczep karpia osieckiego w czystej linii. Prawie wszystkie gospodarstwa stawowe w Polsce korzystały z jego osiągnięć hodowlanych. W 1929 r., na powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu karpie z Osieka wyróżniono złotym medalem.

W grudniu 1939 r. Osiek przejęła administracja niemiecka. Po II wojnie światowej majątek upaństwowiono. Utworzono tam Gospodarstwo Hodowli Zarodowej, później przekształcone w POHZ, który z kolei przekształcił się w OHZ Spółkę z o.o. Ta ostatnia posiada 294 ha stawów rybnych, z czego 252 ha znajdują się w Osieku, a 52 ha w GHZ Nidek (obiekt Gierałtowiczki) i w GHZ Wieprz Radziechowy. W latach 1960–1980 przeprowadzono generalny remont i przebudowę stawów. Skutkowało to zwiększoną wydajnością i poprawą intensywności gospodarki stawowej, co było zgodne z nowymi trendami w produkcji karpia. Chów karpia w Osieku prowadzony jest w pełnym cyklu produkcyjnym. Polega to na uzyskiwaniu narybku od swoich tarlaków, który w ciągu 2–3 lat daje produkcję ryb konsumpcyjnych. OHZ posiada obecnie czyste linie karpki: osiecką, węgierską, zatorską i gołyską. W Ośrodku oprócz karpia chowa się inne gatunki ryb: szczupaka, lina, karasia, amura białego, tołpygę białą i pstrąg oraz suma europejskiego. Narybek szczupaka, lina i karasia uzyskuje się od własnych tarlaków, a amura, suma i tołpygi z zakupu, gdyż wymagają one sztucznego tarła w specjalnych wylęgarniach. Oprócz ryby towarowej OHZ Osiek prowadzi również sprzedaż nadwyżek materiału

obsadowego karpia, szczupaka, karasia i lina (wylęg, narybek, kroczek). Nabywcy to okoliczne gospodarstwa rybackie, łowiska specjalne i Polski Związek Wędkarski zarybiający własne wody otwarte lub zamknięte. W sprzyjających latach z niektórych stawów handlowych uzyskuje się wydajność ponad 3 t z ha karpia konsumpcyjnego, w warunkach tradycyjnego żywienia ziarnem zbóż.

Dane obrazujące produkcję karpia handlowego na przestrzeni lat 1995–2008 zamieszczono w tabeli 4. Obniżenie produkcji karpia handlowego wynikało ze zmniejszenia od 2002 r. popytu na ten produkt oraz śnięciami wywołanymi wirusem KHV sprowadzonym do Polski z Izraela wraz z karpkami koi. Stąd też, dążenie Spółki do poszerzenia asortymentu o inne gatunki ryb, aby urozmaicić ofertę handlową. Karp osiecki posiada na rynku uznaną renomę z uwagi na jakość i smak mięsa. Wynika to z tradycyjnego żywienia ziarnem zbóż, bardzo dobrej kultury stawów i wspaniałej jakości wody. Większość stawów zasilana jest wodą ze zbiornika wody pitnej w Czańcu, który położony jest na rzece Sole, zaliczanej do najczystszych w Polsce. Osiągane wydajności i poziom gospodarki rybackiej w Osieku jest często wyższy niż w okolicznych specjalistycznych gospodarstwach rybackich.

Produkcja roślinna

Produkcja roślinna zapewnia bazę paszową dla bydła i ryb. Uprawia się głównie pszenicę ozimą, jęczmień ozimy i jary, owies, rzepak, kukurydzę na zielonkę i ziarno, koniczynę, trawę. Wahania w wielkości uzyskiwanych plonów spowodowane były najczęściej niekorzystnymi czynnikami pogodowymi, jak susze, powodzie, wymarznienia upraw. Ogólnie można stwierdzić, że w latach bardziej suchych Spółka osiąga wyższe plony roślin zbożowych i rzepaku. Zużycie nawozów mineralnych NPK w czystym składniku (w kg na ha UR) podano w tabeli 6, za okres od 1995 do 2008 r.

Z danych tej tabeli wynika, że nawożenie rośnie w kolejnych latach gospodarowania. Plony uzyskiwane przez Spółkę (w dt/ha) w okresie od 1995 r. do 2008 r. podano w tabeli 5. Zależą one od specyfiki danego roku, niemniej jednak w zakresie produkcji zwierzęcej istnieją stosunkowo znaczne rezerwy do wyko-

rzystania. Opracowany w 2004 r. biznes plan dla Spółki w Osieku na lata 2004–2008 został zrealizowany, a nawet w niektórych wskaźnikach przekroczone.

OHZ w Osieku, prowadzący swoją działalność od 52 lat nie ma sobie równych w Małopolsce, a znany jest z dobrego gospodarowania w skali kraju. Spółka na podstawie wyników hodowlanych i uzyskiwanych plonów oraz wyników finansowych może być uznana za gospodarstwo wzorcowe i nowoczesne, godne do naśladowania przez innych.

Nowoczesność w gospodarowaniu wynika m.in. ze współpracy kierownictwa OHZ

z Instytutem Zootechniki w Krakowie, Katedrami UR w Krakowie i innymi placówkami naukowymi. Pomaga ona podnoszeniu kwalifikacji przez kadre inżynierską (m.in. udział w studiach podyplomowych, kursach, zebraniach szkoleniowych itp.).

Inną formą współpracy jest przyjmowanie studentów na praktyki produkcyjne i dyplomowe, absolwentów Uniwersytetu na staże po studiach i udostępnianiu Ośrodka do wykonywania badań w ramach prac magisterskich, doktorskich i innych. Świadczą o tym zamieszczone w spisie literatury pozycje prac wykonanych w POHZ i OHZ w Osieku.

Literatura

Biznes plan OHZ Osiek Sp. z o.o. na lata 2004–2008, (maszynopis). 21 tabel.

Bryła G. (2003). Plan kojarzeń krów w Ośrodku Hodowli Zarodowej w Osieku Sp. z o.o. Praca magisterska (maszynopis). KHB AR w Krakowie.

Bryndza J. (2007). Charakterystyka linii i rodzin bydła, plan kojarzeń oraz kierunki hodowli na przyszłość w GHZ Nidek. Praca dyplomowa (maszynopis). KHB AR w Krakowie.

Folder „Osiek OHZ” (2005). Agencja Nieruchomości Rolnych.

Honzatko B. (1964). Rozmieszczenie importów bydła czerwonego z Danii w ostatnim pięcioleciu. Praca magisterska (maszynopis). KOHZ WSR w Krakowie, 15 ss., 7 tab., 14 wykr.

Informacje o stanie hodowli roślin i nasiennictwa oraz hodowli zwierząt w Spółkach Agencji Nieruchomości Rolnych w latach 1993–2008 (2008). Warszawa, 53 ss., 12 tab., 4 zał.

Pietraszko R. (1968). Porównanie wzrostu jałówek rasy duńskiej czerwonej z mieszańcami ras polskiej czerwonej i duńskiej. Praca dyplomowa inżynierska (maszynopis). KOHZ WSR w Krakowie.

Robak M. (1963). Stopień renowacji i przyczyny eliminacji krów ze stada podstawowego w hodowli elitarnej bydła rasy polskiej czerwonej w Południowej Polsce. Praca magisterska (maszynopis). KOHZ WSR w Krakowie.

Sańak W. (1985). Analiza płodności krów w Zakładzie Hodowli Zarodowej w Osieku za okres 1972–

1980. Praca magisterska (maszynopis). IHZ AR w Krakowie.

Sojka S. (1965). Obrót młodzieżą w stadzie bydła rasy nizinnej czarno-białej w POHZ Osiek w pow. Oświęcim. Praca magisterska (maszynopis). KOHZ WSR w Krakowie.

Staliński Z., Staszczak S., Wężyk S., Piestak T., Szarek J. (1966). Hodowla na linie a wielkość stada. Wyd. Zesz. Nauk. WSR w Krakowie, Biuletyn Regionalny Ośrodka Rozwoju i Postępu Technicznego w Rolnictwie, dział X, 2, 63 ss.

Staszczak S. (1966). Kształtowanie się produktywności pierwiastek w stadzie POHZ Osiek w latach 1945–1964. Praca magisterska (maszynopis). KOHZ WSR w Krakowie.

Szarek J. (1969). Zmiany w proporcjach ciała zachodzące z wiekiem u bydła czerwonego i ich związek z produktywnością mleczną. Acta Agr. Silv., IX, 1: 73–118.

Szarek J. (1970). Wygląd zewnętrzny a produktywność bydła pc i jego mieszańców z bydłem rasy dc. Zesz. Nauk. AR w Krakowie, 80, 6, s. 83.

Szarek J., Szczerek M., Sańak W., Kaleta C. (1987). Analiza płodności krów rasy ncb użytkowanych w stadach hodowli zarodowej, Zesz. Probl. Post. Nauk Roln., 332, 17 ss.

Włodarczyk K. (1981). Analiza cech użytkowych buhajów w Centralnej Wychowalni Buhajów w Osieku. Praca magisterska (maszynopis). ZHB w IHiTPZ AR w Krakowie.